

УДК 340.1

І.О. БИЛЯ-САБАДАШ, канд. юрид. наук, доц., Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

НОРМОТВОРЧА ТЕХНІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА

Ключові слова: зв'язки нормативно-правових приписів, правила системного викладення змісту нормативно-правових актів, засоби системного викладення змісту нормативно-правових актів, засоби позначення зв'язків нормативно-правових приписів

Тільки єдина, максимально несуперечлива система нормативних правових актів може забезпечити ефективне правове регулювання суспільних відносин. Ігнорування проблеми забезпечення системних зв'язків нормативних правових актів, окремих нормативно-правових приписів є однією з головних причин непослідовної юридичної практики, порушень принципів верховенства права і закону. Велике значення для забезпечення подальшої регулятивної здатності нормативних правових актів є використання правил і засобів нормотворчої техніки, спрямованих на системне викладення нормативних правових приписів, конструювання зв'язків між ними та нормативно-правовими актами в цілому. З огляду на це є вельми актуальним вивчення нормотворчої техніки як засобу забезпечення системності законодавства.

Окремі аспекти зазначеної проблеми розглядалися рядом науковців. Йдеться про праці С.С. Алексєєва, А.П. Зайця, Ж.О. Дзейко, В.М. Сирих, М.А. Власенка, А. Дутко, А.С. Піголкіна, С.П. Погребняка, А. Нашиц, А.Ф. Черданцева, Д.А. Керимова, Ю.С. Шемшученка, О.І. Ющик та ін. Розгляду нормотворчої техніки як інструменту, використання якого дозволяє забезпечити конструювання

належних зв'язків між нормативно-правовими актами та їх окремими приписами, й присвячується дана стаття. Таким чином, новизну проведеного дослідження насамперед становить комплексний аналіз засобів і правил нормотворчої техніки під кутом зору проблеми забезпечення системності законодавства.

Законодавство як система – це єдність взаємозалежних приписів, що відображають зміст правових норм, які розрізняються за виконанням суворо визначених функцій у регламентації суспільних відносин і об'єднанні у нормативні акти, що є засобами їх об'єктивізації [1, с.12]. Найбільш важливими видами зв'язків нормативних приписів є: 1) ієрархічні, які впливають з характеристики місця нормативного правового акта в системі законодавства; 2) горизонтальні, які притаманні нормам права як компонентам певного правового інституту, галузі права і системи права в цілому [2, с.163]; 3) функціональні зв'язки, які визначаються типом взаємодії приписів: між самостійними нормативними приписами різних галузей законодавства; між самостійними приписами однієї галузі, інституту законодавства; між первинними і похідними приписами, які підлегли (непідлегли) один іншому за юридичною силою; між матеріальними і процесуальними нормативними приписами; між регулятивними і охоронними нормативними приписами [1, с.56]; зв'язок нормативних приписів з приписами, які містять дефініцію, з оперативними приписами, зв'язок загальних і спеціальних, загальних і виключних норм і т.д. [3, с.66-80]. Завдання конструювання і позначення таких зв'язків значною мірою можна вирішити за допомогою нормотворчої техніки. Так, досліджуючи функції законодавчої техніки, Ж.О. Дзейко виділяє її системоутворювальну функцію, яка полягає в тому, що законодавча техніка сприяє системному, узгодженому викладенню норм права у законах, внаслідок чого створюється узгоджена, цілісна система законодавства [4, с.55-56].

Сутність системної побудови нормативно-правового матеріалу полягає у тому, що норми-приписи повинні бути побудовані системно, так пов'язуватися, щоб виявлялися державно-регулятивні, примусові властивості права [5, с.275]. Також йдеться про те, що новий нормативно-правовий акт повинен органічно інтегруватися в єдину правову систему, узгоджуватися з чинними законодавчими рішеннями, виключати протиріччя і повторення [6, с.251]. Системна побудова нормативно-правового матеріалу значною мірою досягається через використання таких елементів нормотворчої техніки, як (1) правила системного викладення змісту нормативно-правових актів; (2) засоби системного викладення змісту нормативно-правових актів; (3) засоби позначення системних зв'язків між нормативно-правовими актами в цілому та окремими нормативно-правовими приписами.

1. Основні правила нормотворчої техніки, спрямовані на системне викладення змісту нормативно-правових актів.

1). На стадії проектування норм права необхідно не допускати логічних суперечностей між ними як в межах проекту нормативного правового акта, так і з нормами чинних нормативних правових актів. Передусім йдеться про чинні нормативні акти вищого й однакового рівня ієрархії. Дане правило не стосується тільки так званих виключних норм, які встановлюють регулювання виду суспільних відносин, що суперечить регулюванню, встановленому загальною нормою. Суперечливіми юридичні норми можна назвати тоді, коли вони допускають різні рішення з одного й того ж питання [7, с.22; 8, с.44,45].

2). В аспекті інтенсифікації нормотворчої діяльності слід акцентувати увагу на тому, що необхідно скорочувати до мінімуму кількість нормативно-правових актів з одного і того ж питання; по можливості, відображати в єдиному укрупненому акті основи правового регулювання певної сфери суспільних відносин; вносити всі наступні зміни та доповнення з того ж питання в текст основного

нормативного правового акта, а не видавати нові самостійні акти, які будуть тільки ускладнювати і захаращувати нормативно-правовий матеріал. Постійне зростання нормативно-правових актів, що перетинаються за предметом правового регулювання, «дроблення» правового порушує і послаблює системні властивості законодавства.

У зв'язку з вище відзначеним, слід правильно обирати форму нормативного правового акта. В залежності від відношення проекту до попереднього законодавства він може бути викладений у виді: а) нового акта, що містить нові правові норми, яких до цього не було в законодавстві; б) акта про зміни, доповнення або відміну попереднього акта (актів, їх частин); в) акта про розповсюдження або обмеження дії однієї чи декількох чинних норм; г) консолідованого акта (якщо існує багато нормативних актів, що спрямовані на регулювання одного і того ж кола суспільних відносин) [9, с.193]; д) перевидання нормативно-правового акта в новій редакції (якщо існує значна кількість доповнень, змін до певного нормативно-правового акта, існує необхідність подальшої його зміни).

3). Необхідно уникати невиправданого дублювання нормативних правових приписів. Під ним розуміється повторення окремих норм і їх сукупностей в аналогічних нормативних установах, яке не обумовлене об'єктивними потребами суспільного розвитку і представляє собою дефектне оформлення відповідного волевиявлення [10, с.16]. Воно веде до нагромадження нормативно-правового матеріалу, ускладнює пошук оригінальних норм, дезорієнтує суб'єктів правозастосування, створюючи враження про наявність у законодавстві «зайвих» норм, які можна не враховувати в конкретних правовідносинах, створює додаткові труднощі при подоланні колізій [2, с.190]. До того ж дублювання призводить до того, що нормотворчий орган при внесенні змін і доповнень у чинне законодавство іноді забуває, що певний нормативний припис міститься в декіль-

кох актах, і внаслідок цього змінює (скасовує) його лише в одному акті [2, с.140]. Дублювання часто є наслідком недотримання правил нормотворчої техніки щодо вираження норм права (переважно в техніці викладення диспозицій спостерігається надлишкова деталізація норм, нечітка конкретизація, невдале застосування переліків тощо).

4). Слід забезпечувати повноту правового регулювання суспільних відносин. В плані нормотворчої техніки це означає те, що в ідеальному випадку слід виключати відсилки до актів, яких ще не існує. Більш детально це правило розглядається при дослідженні такого засобу нормотворчої техніки як відсилка.

5). Виходячи з нерозривного і необхідного зв'язку між матеріальними і процесуальними нормами [1, с.72-74], який відносять до однієї з закономірностей правової форми, при проектуванні нормативних правових актів слід дбати про забезпечення приписів, які встановлюють конкретні правила поведінки, відповідними процесуальними, які забезпечують реалізацію перших. Суб'єкт нормотворчої діяльності завжди має задаватися питанням щодо того, чи існують необхідні процедури для реалізації встановлених положень.

6). Необхідно дбати про якість мови нормативно-правових актів. Мовна недосконалість останніх породжує чисельні негативні наслідки, серед яких й порушення системних зв'язків між елементами системи законодавства. В системі законодавства, чи, принаймні, в межах його окремих галузей необхідно забезпечувати послідовне й однакове вживання термінів. Недбало вибраний термін спотворює зміст статті нормативного правового акта, створює можливості для подвійного тлумачення і ускладнює його сприйняття, порушує системність законодавства в цілому. Вживані терміни повинні мати чітке значення, бути простими і зрозумілими, стабільними тощо.

7). На рівні окремого нормативного правового акта слід дбати про його логічну, послідовну структуру, про адекватність його назви та назв окремих структурних елемен-

тів акта, про його аргументовану внутрішню рубрикацію. В кінцевому рахунку, саме від цього значною мірою залежить, наскільки просто буде відслідковувати в подальшому зв'язки окремого нормативно-правового припису, нормативно-правового акта, інституту законодавства з іншими елементами системи законодавства.

2. Основні засоби системного викладення змісту нормативних правових актів.

1). *Нормативна побудова.* Цей засіб полягає в забезпеченні таких зв'язків нормативних правових приписів, які притаманні їм як елементам логічної норми права, яка складається з гіпотези, диспозиції та санкції. Тобто з сукупності нормативних приписів мають чітко випливати умови, при яких діє певне правило, суб'єкти, які є сторонами певного відношення, їх взаємні права і обов'язки, санкції за порушення обов'язків чи зловживання правами. Норма-припис – це робочий, техніко-юридичний спосіб функціонування норми в законодавстві та правозастосуванні, правом же вона стає тільки у повноті своїх елементів, їх єдності і структурній цілісності. Інша річ, що ця цілісність (коли норма стає правом) забезпечується тільки як результат пізнавальної роботи, логічного аналізу, інтелектуальної напруги і гносеологічної інтенсивності загалом [11, с.109]. «Цінність тричленної формули полягає в тому, що вона стимулює практичних працівників до ретельного і всебічного аналізу нормативного матеріалу в повному його обсязі, до зіставлення нерозривно пов'язаних між собою статей і нормативних актів, до виділення та співставлення умов застосування правової норми, її змісту, наслідків її порушення» [12, с.57].

Підсумовуючи, можна сказати, що виражає сутність нормативної побудови таке положення: із змісту усієї сукупності нормативних правових приписів, викладених як обов'язки, правомочності, заборони, декларації, цілі, принципи, дефініції тощо повинен виділятися закінчений момент поведінки (тобто повна структура норми) : хто, за яких

обставин повинен (може) себе вести (утримуватися) від дій та як саме забезпечується реалізація цих нормативних приписів [13, с.85].

2). *Юридична конструкція*. Розуміння природи і змісту юридичних конструкцій як засобу нормотворчої техніки в правовій науці неоднозначне. Можна виділити дві найбільш розповсюджені точки зору на означене явище.

Згідно першої правова конструкція створюється шляхом виділення із правових понять нижчого порядку того загального, що притаманне їм в якості таких. Тим самим конструюється нове поняття, що охоплює усі поняття нижчого порядку, з яких воно створене; при цьому зазвичай виявляється головне в усіх цих поняттях, їх основна ідея, тим самим більш глибоко досягається їх сутність, а відповідні норми краще ув'язуються в одне ціле [14, с.276; 15, с.215, 216]. Приміром, із множини понять суб'єкта права конструюється поняття суб'єкта права взагалі.

Згідно другої точки зору, якої дотримуються більшість авторів, юридична конструкція визначається як певна ідеальна модель, яка відображає складну структурну побудову суспільних відносин, юридичних фактів або їх елементів [5, с.187, 191]. У цьому випадку не є юридичними конструкціями поняття або визначення, оскільки в них не відображається системно-структурна побудова об'єктів, що досліджуються. Таким чином, коли йдеться про юридичні конструкції, йдеться про систему елементів певного об'єкту [16, с.13]. Приміром, перехід від поняття правовідносин, правопорушення до поняття складу правовідносини – це не звичайна зміна понять, а перехід від однієї форми абстрагування до іншої – за допомогою моделі, коли формулюється не просто поняття явища, а шляхом аналізу виділяються ідеально його структурні складові частини (елементи) і з них конструюється ідеальна модель (юридична конструкція) [16, с.14].

Незважаючи на відмінність в поглядах на сутність юридичної конструкції, є дещо за-

гальне в її характеристиці як певного засобу нормотворчої техніки. В процесі нормотворчості вона виступає в якості засобу побудови нормативного матеріалу. Юридичні конструкції надають нормам права логічну стрункість, обумовлюють послідовність їх викладення, визначають зв'язок між нормами права, сприяють повному, безпрогальному, чіткому урегулюванню тих чи інших суспільних відносин (або їх елементів) [16, с.15]. Окрім цього, конструкції сприяють концентрованому, стислому викладенню правового матеріалу. Приміром, конструкція складу злочину, з однієї сторони, пов'язує в єдине ціле ряд норм Загальної частини Кримінального Кодексу України, а з іншої, дозволяє стисло і водночас змістовно викласти конкретні склади злочинів в Особливій частині.

Головними правилами щодо побудови юридичної конструкції є те, що вона має бути погодженою як сама в собі, так і з іншими конструкціями чинного права; необхідно вживати оціночні поняття при вираженні змісту відповідних конструкцій; необхідно уникати випадків, коли юридична конструкція залишається незавершеною внаслідок відсилки до акта, якого не існує тощо.

3). *Галузева типізація*. Сутність цього засобу полягає в тому, щоб за допомогою інших прийомів нормотворчої техніки (поміщення даного припису в галузевий кодифікаційний акт, підпорядкування його визначеній системі загальних норм, застосування галузевої термінології) нормативні приписи викладаються таким чином, щоб вони не тільки утворювали логічні норми і юридичні конструкції, але і включались у відповідну галузь права [5, с.276-277].

4). Відповідні *структурні і мовні засоби*. До структурних засобів належать: реквізити нормативно-правового акта; рубрики нормативно-правового акта; назва нормативно-правового акта та назви його окремих структурних частин; розташування нормативних правових приписів в доступній для огляду близькості. Приміром, використання остан-

нього засобу особливо бажаним є у випадках, коли йдеться про розміщення спеціальних і виключних норм, норм, що конкретизують і деталізують одна іншу. Серед мовних засобів найважливішими є ті, які свідчать про «відкритість» нормативного правового припису для його подальшої конкретизації, деталізації, встановлення виключень з нього або про те, що цей припис власне і є виключенням тощо. Це досягається через використання таких формул: «зокрема», «за виключенням», «у вилучення з», «крім випадків», «в усіх інших випадках, встановлених законодавством». Вказати на зв'язок між приписами дозволяє також використання відкритих переліків.

5). *Логічні засоби.* Починаючи від структури норми, первинної клітинки права, й закінчуючи системою законодавства і системою права, логічність пронизує всю правову матерію, всі етапи її розвитку і функціонування. Використання прийомів і засобів формальної логіки є однією з найголовніших засобів і передумов системного викладення змісту нормативно-правових актів. Логіка, являючись наукою про правильне мислення, допомагає розробникам нормопроектів правильно і послідовно викласти нормативні приписи і уникнути типових логічних помилок. В числі основних елементів логіки, які мають вирішальне значення при нормопроектванні можна назвати закони тотожності і протиріччя, виключення третього, прийоми утворення понять і формулювання їх визначень, правила використання понять і суджень в розумовій діяльності, прийоми викладення модальних деонтичних суджень, різновидом яких виступають певні нормативні приписи тощо.

3. Основні засоби фіксування зв'язків між нормативно-правовими актами і окремими нормативно-правовими приписами.

1). *Відсилка й посилання.* Аналіз наукової юридичної літератури, присвяченої застосуванню відсилок і посилань, дозволяє зробити

висновок, що не зрідка вчені ототожнюють їх, вживаючи терміни «відсилка» і «посилання» як синоніми [2, с.170-172; 17, с.134-138]. На нашу думку, ці два прийоми близькі, але різні за своїм призначенням, що дозволяє розглядати їх дещо відокремлено один від іншого.

Посилання слід застосовувати для позначення зв'язку між більш загальними нормативними правовими актами і тими, що конкретизують, доповнюють, розвивають їх положення. Однією з головних функцій посилань є предметна вказівка правової підстави видання того чи іншого нормативного правового акта. Наприклад, у Порядку виплати допомоги на поховання від 02.06.1994 р. за № 94/46/31/50/08-14-328/7 зазначається, що цей документ розроблено відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30.03.1994 р. № 189 «Про допомогу на поховання».

Дещо іншою є сутність відсилок як прийому нормотворчої техніки. Основне їх призначення полягає в забезпеченні повного регулювання суспільних відносин і компактного викладення правових приписів. Позитивним є використання відсилок у межах одного нормативного правового акта. Як свідчить аналіз чинних нормативних актів, така практика набула поширеного характеру. Обсяг окремих нормативних актів часто є дуже великим, тому зрозуміле прагнення нормопроектувальників не вдаватися до повторення вже означених положень.

Що стосується відсилок у межах одного нормативного акта, треба зауважити наступне. По-перше, необхідно по можливості уникати відсилок до тих частин, які теж містять відсилку. По-друге, перенасичення тексту нормативного акта відсилками може свідчити про неправильне розміщення нормативного матеріалу, недосконале його структурування. По-третє, важливо акцентувати увагу на ясності приписів, що містять відсилку, з яких чітко повинно випливати, до якої саме її частини потрібно звернутися. По-четверте, кожного разу, коли вносяться зміни чи доповнення до певного акта, всі відсилки, що міс-

тяться в ньому належить узгоджувати відповідно до цих змін.

Застосування відсилок до інших нормативно-правових актів не можна ані безперечно вівати, ані безперечно забороняти. У науковій літературі була висловлена думка, згідно з якою, зокрема, про відсилки в законі до інших нормативних правових актів слід говорити не як про правило, а як про виняток із нього. Це впливає з припущення, що особи тлумачать нормативно-правові положення у процесі реалізації норм права, виходячи з тих же закономірностей побудови системи нормативних правових актів, що й відповідні суб'єкти, які проектують норму права. Отже, відсилки в тексті закону є виправданими й необхідними, по-перше, коли нормативний припис або сукупність приписів, на які посилається законодавець, знаходиться в іншому нормативному правовому акті, який із тих чи інших причин випадає з типового зв'язку норм права та їх джерел, внаслідок чого самим інтерпретатором може бути не виявлений, і, по-друге, коли законодавець бажає особливо підкреслити важливість нормативних приписів, що знаходяться за межами певного закону [2, с.170,171].

У контексті того, що відсилки до інших нормативних правових актів досить часто ускладнюють розуміння правових норм, а при зловживанні чи неправильному застосуванні стають причиною багатьох труднощів на стадії реалізації останніх, є виправданою спроба автора обґрунтувати висновок щодо виключного характеру їх використання. Негативний вплив відсилок підкреслюється й зарубіжними авторами [18, с.265]. Але попри цей факт, слід визнати що практика відсилок до інших нормативно-правових актів є досить поширеною, а, отже, треба докладати зусиль, щоб їх переваги були більшими, аніж їх недоліки.

Відсилка до іншого нормативного правового акта може бути зроблена у формі:

а) відсилки до конкретного структурного елементу нормативно-правового акта, де мі-

ститься нормативний припис. Наприклад, п.1 ч.2 ст.2 Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» від 03.03.1998 р. закріплює, що не можуть бути об'єктами передачі з державної у комунальну власність підприємства, що провадять діяльність, передбачену частинами першою, другою та третьою статті 4 Закону України «Про підприємництво»;

б) відсилки до нормативного правового акта в цілому. Приміром, у ч.2 ст.11.2 Закону України «Про систему оподаткування» від 18.02.1997 року говориться, що дія цього закону не поширюється на надходження коштів зі сплати платежів за послуги та інших неподаткових платежів до Державного бюджету України (в тому числі до Фонду соціального захисту інвалідів), які визначаються Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік. Такі відсилки доцільно використовувати у випадках, коли правова норма відсилає до комплексу норм, сформульованих в іншому акті, і регулює загальне для всіх цих норм питання, а також коли акт, не торкаючись певного питання по суті, відсилає до іншого акта чи комплексу актів, де це питання повністю вирішується [17, с.135].

Такого роду відсилки можна давати до нормативного правового акта однакового, вищого або нижчого рівня ієрархії. Але відсилати до актів нижчого рівня можливо лише в загальній формі, наприклад, по формулі «в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України». Ця вимога пов'язана з досить великим ступенем мінливості системи нормативних правових актів виконавчої влади, отже, конкретні відсилки до них є недоречними;

в) відсилки до чинного законодавства взагалі. Є підстави визнати, що вони досить часто не мають ніякої практичної цінності. Так, положення про те, що певні особи несуть відповідальність за законодавством України, не має особливого інформаційного навантаження.

Найбільші зауваження викликає застосування відсилок до актів, видання яких тільки

планується. Часто період між прийняттям закону та іншого нормативного акта є досить великим. Так, Закон України «Про пенсійне забезпечення» було прийнято 05.11.1991 р., а Постанова № 81 Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо застосування Закону України «Про пенсійне забезпечення» – тільки 22.02.1992 р. Причому остання не вирішувала питання по суті, а тільки зобов'язувала відповідні органи прийняти необхідні акти. У минулому така практика була зведена до мінімуму, оскільки закони й акти уряду видавалися «пакетом». Система поділу влади, на жаль, ще не створила умов для скоординованої діяльності в цьому питанні. Необхідно прагнути, щоб робота над опрацюванням закону й актів, спрямованих на реалізацію його положень, відбувалася паралельно. Занадто часто відсилки до інших нормативних актів так і залишаються відсилками до «пустоти». Самим негативним в таких ситуаціях є те, що фактично неможливою є реалізація відповідних положень закону. На нашу думку, закони мають набувати чинності разом з тими підзаконними актами, видання яких прямо передбачено в тексті закону. Підзаконні акти, видання яких передбачено прийнятим законом, можуть видаватися до набуття ним чинності. При цьому вони будуть набувати чинності разом із законом. До речі, в англійському «Законі про об'єднання законодавчих актів, що стосуються тлумачення актів Парламенту, і про подальше скорочення мови, яка використовується в актах Парламенту» від 30.08.1889 року закріплена норма про це [19, с.211].

Аналіз чинних нормативних правових актів свідчить про те, що практично не набула поширення практика застосування посилань і відсилок до міжнародних угод, які є частиною національного законодавства України. Але в аспекті завдань інтеграції України до міжнародного співтовариства, адаптації вітчизняного законодавства України до законодавства Європейського Союзу слід схарактеризувати цей факт як негативний. водночас

відсилка і посилання є ефективним прийомом, що забезпечує дотримання державою своїх міжнародних зобов'язань [20, с.89, 90]. Також застосування даних прийомів буде сприяти тому, щоб в правореалізуючій практиці норма Конституції про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, сприймалася як реальна дійсність. Отже, належить визнати обов'язковим, зокрема, надання відсилок до ратифікованих міжнародних угод, які покладають на Україну певні зобов'язання і вимагають для їх виконання прийняття внутрідержавних актів, посилань на ті міжнародні угоди, для реалізації положень яких приймається відповідний закон.

2). *Бланкетні норми* як засіб позначення зв'язків між нормативними правовими приписами полягає в тому, що відповідний припис відсилає до роду чи виду правил – правила пожежної безпеки, правила полювання тощо. Найбільш типовим прикладом застосування даного засобу є ст.ст.414-421 Кримінального Кодексу України. Відмінність цього засобу від відсилки полягає в тому, що в бланкетному приписі відсутня відсилка до акта, який містить такі правила. Але такий зв'язок логічно впливає з смислу бланкетного припису.

3). *Приписи-доручення*. Найбільш розповсюдженим засобом фіксування зв'язків між нормативними правовими актами, їх окремими приписами є пряме формулювання доручення конкретному органу (декільком органам): підготувати і прийняти певний нормативний правовий акт (декілька актів); привести у відповідність з прийнятим актом власні акти; підготувати перелік актів, окремих приписів, які потребують зміни або скасування в зв'язку з прийняттям даного акта. До цієї ж групи приписів примикають приписи, які прямо закріплюють можливість доповнення закону чи підзаконного нормативного правового акта. Прикладом може бути таке

положення: «Органи місцевого самоврядування можуть визначати у межах своїх повноважень додаткові заходи, пов'язані із стимулюванням утилізації відходів та зменшенням обсягів їх утворення» (ч.2 ст.40 Закону України «Про відходи» від 05.03.1998 року).

4). *Допоміжні нормативно-правові акти та оперативні приписи.* Це акти та приписи, за допомогою яких вносяться зміни, доповнення до чинних нормативних правових актів або скасовуються нормативні правові акти, їх окремі положення. Існують такі основні способи внесення змін та доповнень в чинні положення: 1) виключення з нормативного правового акта або його окремої частини відповідного слова, словосполучення, терміну; 2) заміна слова, словосполучення, терміну на інше слово, словосполучення, термін; 3) доповнення новим словом, словосполученням, терміном, структурним елементом; 4) розповсюдження дії чинного нормативного правового припису на нове коло суб'єктів, відносин, нову територію; 5) викладення окремого елемента нормативного правового акта, акта в цілому в новій редакції. Слід підкреслити, що останній спосіб є найбільш вдалим, оскільки він значно полегшує з'ясування суті змін, доповнень, що вносяться і тлумачення норм, які були змінені чи доповнені.

Основними способами скасування нормативних правових актів, їх окремих частин чи приписів є: 1) повне скасування з точною вказівкою назви і реквізитів актів а також їх окремих елементів, що скасовуються за формулою «визнати таким(и), що втратив(ли) чинність»; 2) скасування в певній частині. При цьому скасування в певній частині теж має декілька основних форм: а) за формулою «...діють в частині, що не суперечить»; б) за формулою «скасовуються в частині, що стосується». Слід погодитися із тим, що відміна нормативних актів, окремих приписів за формулами «...в частині, що не суперечить...», «...в частині, що стосується...» є недосконалою, і бажано використовувати в цих випад-

ках нову змінену редакцію акта, чи окремого його елемента, якщо вони повинні відмінитися в певній частині [17, с.75, 76]. Суб'єктам реалізації важко розібратися в змісті такого акта, його окремого елемента, оскільки він потребує додаткового тлумачення. Скасування актів «в частині...» також є незручною з точки зору обліку та подальшої систематизації нормативних правових актів.

При формулюванні нормативних правових приписів про внесення змін, доповнень в чинні нормативні правові акти або про визнання їх такими, що втратили чинність, слід керуватися наступними правилами нормотворчої техніки: 1) нормативний правовий акт у всіх необхідних випадках має містити оперативні приписи, які дозволяють виключити колізії між тими, що вступили в силу і раніш чинними нормативними правовими актами. Якщо приписи про внесення змін, доповнень, скасування є занадто великими за обсягом, то їх доцільно виокремлювати в самостійний акт або викладати в спеціальному додатку; 2) необхідно точно вказувати реквізити, структурні одиниці нормативних правових актів, які підлягають зміні, доповненню, скасуванню, в яку структурну одиницю слід помістити ті чи інші доповнення, зміни, як провести додаткову нумерацію частин, що включаються тощо; 3) надаючи нову редакцію нормативного правового акта, його елемента, необхідно зберігати їх попередню назву. Відомості, про те, що нормативний правовий акт викладається в новій редакції, розміщують відразу після його назви.

5). *Відтворення.* Нормотворча техніка в порядку виключення допускає використання такого засобу як відтворення певних нормативних положень. Відтворенню підлягають норми Конституції, законів, що мають особливе значення, міжнародних угод. При цьому виходять з того, що такі положення мають першорядне значення для регулювання даного роду (виду) суспільних відносин і до них будуть постійно звертатися в процесі тлумачення відповідного акта [2, с.191]. Роз-

глядуваний засіб нормотворчої техніки слугує способом впровадження у вітчизняне законодавство норм міжнародного права. Відтворення норм міжнародного права в текстах внутрішньодержавного законодавства є засобом реалізації державою своїх міжнародних зобов'язань, підтвердженням визнання нею міжнародних правових стандартів. Головною вимогою нормотворчої техніки є буквальне відтворення нормативних приписів.

Таким чином, нормотворча техніка виступає як комплексний засіб забезпечення системних властивостей законодавства. При цьому, аналізуючи нормотворчу техніку як інструмент забезпечення системності законодавства, слід окремо розглядати а) правила системного викладення нормативно-правових приписів, б) засоби системного викладення нормативно-правових приписів та в) засоби позначення системних зв'язків між нормативно-правовими приписами та нормативно-правовими актами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заец А. П. Система советского законодательства (проблемы согласованности) / А. П. Заец. – К. : Наук. думка, 1987. – 100 с.
2. Законодательная техника : научно-практическое пособие / под ред. Ю. А. Тихомирова. – М. : Городец, 2000. – 272 с.
3. Черданцев А. Ф. Толкование советского права / А. Ф. Черданцев. – М. : Юрид. лит., 1979. – 168 с.
4. Дзейко Ж. О. Функції законодавчої техніки / Ж. О. Дзейко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 5 (55).
5. Алексеев С. С. Общая теория права / С. С. Алексеев. – В 2-х т. – Т. 2. – М. : Юрид. лит., 1982. – 360 с.
6. Законотворчество в Российской Федерации (научно-практическое и учебное пособие) / под ред. А. С. Пиголкина. – М. : Формула права, 2000. – 608 с.
7. Власенко Н. А. Логико-структурные дефекты системы советского права / Н. А. Власенко // Изв. вузов. Правоведение. – 1991. – № 3. – С. 21–28.
8. Бабаев В. К. Логика в сфере права: понятие и основные направления / В. К. Бабаев // Советское государство и право. – 1979. – № 7. – С. 40–47.
9. Теоретические вопросы систематизации советского законодательства / под ред. С. Н. Братуся, И. С. Самощенко. – М. : Юрид. лит., 1962. – 276 с.
10. Пучков О. А. Воспроизведение нормативных предписаний как способ формирования советского законодательства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. А. Пучков. – Свердловск, 1988. – 19 с.
11. Козловський А. Логіко-гносеологічні засади правової норми / А. Козловський // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2000. – № 4 (19). – С. 98–109.
12. Кудрявцев Ю. В. Нормы права как социальная информация / Ю. В. Кудрявцев. – М. : Юрид. лит., 1981. – 144 с.
13. Тиунова Л. Б. Системные связи правовой действительности: Методология и теория / Л. Б. Тиунова. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1991. – 136 с.
14. Лукич Р. Методология права / Р. Лукич. – Пер. с сербскохорват. – М. : Прогресс, 1981. – 304 с.
15. Нашиц А. Правотворчество. Теория и законодательная техника / А. Нашиц. – Пер. с рум. – М. : Прогресс, 1974. – 256 с.
16. Черданцев А. Ф. Юридические конструкции, их роль в науке и практике / А. Ф. Черданцев // Правоведение. – 1972. – № 3. – С. 12–19.
17. Пиголкин А. С. Подготовка проектов нормативных актов (Организация и методика) / А. С. Пиголкин. – М. : Юрид. лит., 1968. – 168 с.
18. Бержель Жан-Луї. Про деякі засоби нормативного вираження / Ж.-Л. Бержель // Нариси з законопроектів / під ред. Робера К. Бержерона. – Пер. з французької. – Оттава, 1998. – С. 263–278.
19. Митрофанов Ю. А. Толкование закона в Великобритании и его нормативное регу-

лирование / Ю. А. Митрофанов // Закон: создание и толкование / под ред. А. С. Пиголкина. – М. : Спарк, 1998. – С. 204–214.

20. Гавердовский А. С. Имплементация

норм международного права / А. С. Гавердовский. – Киев, 1980. – 320 с.

Бія-Сабадаш І. О. Нормотворча техніка як інструмент забезпечення системності законодавства / І. О. Бія-Сабадаш // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 24–33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10biozcz.pdf>

Досліджено правила і засоби нормотворчої техніки в аспекті проблеми забезпечення системних властивостей законодавства. Зокрема, проаналізовані правила системного викладення нормативно-правових приписів; засоби системного викладення нормативно-правових приписів (нормативна побудова, юридична конструкція, галузева типізація, мовні і структурні засоби); засоби позначення системних зв'язків нормативно-правових приписів і нормативно-правових актів (посилання і відсилка, відтворення, норми-доручення тощо). Наводяться рекомендації практичного характеру стосовно використання проаналізованих засобів нормотворчої техніки.

Бія-Сабадаш І.А. Нормотворческая техника как инструмент обеспечения системности законодательства

Исследованы правила и средства нормотворческой техники в аспекте проблемы обеспечения системных свойств законодательства. В частности, проанализированы правила системного изложения нормативно-правовых предписаний; средства системного изложения нормативно-правовых предписаний (нормативное построение, юридическая конструкция, отраслевая типизация, языковые и структурные средства); средства обозначения системных связей нормативно-правовых предписаний и нормативно-правовых актов (ссылка и отсылка, воспроизведение, нормы-поручения и т.д.). Даются рекомендации практического характера по использованию проанализированных средств нормотворческой техники.

Bylia-Sabadash I.A. Rule-Making Technique as the Instrument of the Legislation Systematic Character Ensuring

The rules and means of the law-making in the aspect of the problem are investigated. Of the legislation system qualities ensuring have been investigated. In particular, rules of the systematic statement of the normative legal prescriptions ; means of the systematic statement of the normative-legal prescriptions (normative scheme, legal construction, branch typification, language and structure means); means of the marking of the normative-legal prescriptions and normative-legal acts systematic ties (quotation and reference, reproducing, norms-assignments etc.) have been analyzed. The recommendations of the practical character as to the use of the analyzed previously means of the law-making technique have been given.